

М.Д. Пістун

**Костянтин Григорович Воблий –
видатний український економіко-географ**

УДК 911.3(092)(477.8)

ББК 26.8г(4Укр)

ПЗ4

Рецензент

д-р геогр. наук В.П. Нагірна

М.Д. Пістун

ПЗ4 Костянтин Григорович Воблий – видатний український економіко-географ / За ред. чл.-кор. НАН України Л.Г. Руденка. – К., 2006. – 36 с.

ISBN 966-594-748-6

З нагоди 130-річчя від дня народження академіка К.Г. Воблого на основі хронологічного біографо-бібліографічного нарису життєвого і творчого шляху вченого здійснено узагальнюючу оцінку його праць у розрізі основних економіко-географічних проблем з позицій сьогодення.

УДК 911.3(092)(477.8)
ББК 26.8г(4Укр)

Видано за спонсорської фінансової підтримки фірми "Бучина"

ISBN 966-594-748-6

© М.Д. Пістун, 2006

Від наукового редактора

В історії розвитку української географії є багато славних імен, багатогранна творчість яких сприяла становленню і розвитку цієї науки, успішному вирішенню прикладних галузевих і регіональних проблем, підготовці науково-педагогічних і господарських кадрів, розвитку культури взагалі. Особливо цікавим для нас є вчені, чий життя і творчість припали на злам XIX і XX століть.

Серед таких імен почесне місце займає видатний економіко-географ, один із фундаторів української економіко-географічної школи, академік АН України, заслужений діяч науки України – Костянтин Григорович Воблій. Його перу належить понад 450 наукових праць, серед яких понад 200 мають економіко-географічне значення. Вони включають як фундаментальні монографії, підручники, так і глибокі аналітичні і комплексні дослідження окремих галузей народного господарства, зокрема цукробурякової, так і регіональних проблем окремих країн та міст, зокрема проблем Великого Дніпра, господарського використання степової зони, різних природних ресурсів. Унікальним досягненням того часу була підготовка до видання відомої монографії – "Нариси економічної географії УРСР".

Уже в дореволюційний час Костянтин Григорович сформувався як вчений-економіст широкого профілю і відомий у Росії професор вищої школи. Він першим серед тодішніх економістів зрозумів значення економіко-географічних досліджень, зокрема демографічних, комерційно-географічних характеристик зарубіжних країн і регіонів. Його праці виділялись широтою наукових поглядів та глибиною висновків, був знавцем чотирьох іноземних мов.

За радянські роки, ставши вже в 1919 р. одним із перших академіків України, Воблий майже три десятиріччя був науковцем і організатором науки. В Інституті економіки він створив сектор економічної географії, був директором цього інституту, членом Президії і віцепрезидентом. Як вчений за ці роки він виріс до крупного фахівця з розміщення і комплексного розвитку продуктивних сил України.

Одночасно К. Воблий понад 30 років був професором київських вузів, готував висококваліфікованих науковців і господарників, організував кафедру економічної географії у Київському університеті. Останні майже 20 років вчений займався переважно економіко-географічними питаннями.

Узагальнення праць таких вчених, що працювали в різні періоди нашої історії, мають науково-прикладне значення і в наші дні. Їх слід видавати не тільки у вигляді книг із серії "Постаті українського землезнання", але й у формі невеликих брошур, щоб молоді науковці краще знали своїх знаменитих попередників, рівнялись на їх кращі риси і досягнення. Тому підтримую дану ініціативну працю проф. М.Д. Пістуна і рекомендую її до видання.

Член-кореспондент НАН України Л.Г. Руденко.

27 травня 2006 р. виповнюється 130 років від дня народження талановитого різнобічного вченого, одного з провідних фундаторів української економіко-географічної школи, автора понад 450 наукових праць, педагога і організатора вищої школи, державного і громадського діяча, здібного публіциста, знавця чотирьох іноземних мов, одного з перших академіків України – Костянтина Григоровича Воблого. З нагоди ювілею ми хочемо ще раз привернути увагу нинішніх суспільних географів до творчості академіка в галузі економічної географії (на біографо-бібліографічній основі) в розрізі чотирьох етапів його життя із позицій вимог сьогодення. В основу нашого узагальнення ми взяли до уваги понад 70 його головних публікацій, ґрунтовну статтю Д.Ф. Вірника і І.А.Кугукала [55, с. 3-12], публікацію К.П. Пятлі [58, с.290-294], матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 120-річчю від дня народження Костянтина Григоровича (доповіді професорів Л.М. Корецького, В.М. Юрківського, С.І. Іщука, Я.Б. Олійника, Д.М. Стеценка, О.У. Хомри, П.О. Масляка, доц. В.І. Дорошенка, В.М. Матвієнка та інших [59, с.6-23]), енциклопедичні довідки тощо.

Інтенсивна і багатогранна наукова діяльність акад. Воблого тривала 44 роки і була спочатку пов'язана з галузями переважно економічної науки, зокрема з політекономією, економікою страхування, теоретичною та економічною статистикою, аграрними питаннями, історією народного господарства, торгівлею та розвитком продуктивних сил. Ним також було написано ряд робіт з питань еміграції, винахідництва, заробітної платні робітників. Про наукові можливості молодого вченого свідчить той факт, що відразу по закінченні Варшавського університету він публікує в журналі "Народное хозяйство" за 1904 р. критичний розгляд книги п. Туган-Барановського [2, с.185-195]. Різнопланова економічна діяльність науковця завжди пов'язувалась із використанням як статистичних, економічних методів, так і географічних підходів, досвіду з методики досліджень та викладання вузівських дисциплін, володінням чотирма іноземними мовами (польською, німецькою, англійською і латинською (італійською)). Все це послужило методологічною базою для подальших занять економічною географією, якій він присвятив близько 20 останніх років свого життя. Костянтин Григорович першим серед тодішніх економістів-академіків зрозумів комплексно-синтетичний зміст цієї науки.

Особливо велику увагу вчений приділив вивченню основних галузей народного господарства України – промисловості, транспорту, сільського господарства, торгівлі. Вивчає питання природних багатств республіки, зокрема корисних копалин, досліджує проблему Великого Дніпра, висвітлює зародження і початковий етап цукробурякової промисловості в Росії і в Україні, а також характеризує все народне господарство країни, опрацьовує обґрунтовану схему економічного районування тодішньої України, створює в АН Української РСР сектор економічної географії, а в Київському університеті заснував кафедру економічної географії і ряд років керував нею.

В цілому наукова діяльність академіка Воблого за змістом мала як науково-пізнавальний, так і переважно конструктивний (прикладний) характер, зумовлений проблемами пізнання як капіталістичного способу виробництва, так і соціалістичного будівництва, а також післявоєнної відбудови та становлення вищої школи. Меншу частку займали чисто теоретико-методологічні проблеми економіко-географічної науки в порівнянні, наприклад, з творчістю А.С. Синявського, В.М. Садовського та С.Л. Рудницького, природоцентризм у поглядах останнього приводив інколи до недооцінки економічної географії як науки, вважаючи її не географічною дисципліною, яка "заступити місце географії ні теоретично, ні практично не може" [15, с.51].

Займаючи високі посади в Держплані УРСР та Президії АН УРСР, академік Воблий залишався безпартійним, назавжди не покидав рідної землі. Процес сприйняття ним радянської влади був еволюційним, бо диктувався не лише тодішніми складними політичними і соціально-економічними обставинами, але й рівнем його освіти (в т.ч. вищої духовної) та морально-етичними принципами. Крім того, відома несправедлива "критика" В.І. Леніним поглядів проф. К.Г. Воблого щодо оцінки стійкості дрібних селянських господарств [48, с. 379-380], а також М.М. Баранським з приводу відсутності у підручнику "Экономическая география Украины" (1919) жодного слова про Жовтневую революцію і зв'язки з Росією, про галузево-статистичний його зміст [52, с.372-373] – відіграли свою негативну роль. Не випадково радянська цензура не дозволила опублікувати 4 і 5 томи відомої монографії Воблого – "Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості". Нині ця "критика" робить велику честь українському академіку за далекоглядність його поглядів.

Якщо до цього додати, що життєвий і творчий шлях вченого співпав хронологічно з найскладнішим історичним періодом нашої держави, то можна зрозуміти, скільки душевних і розумових зусиль треба було затратити на таку багаторічну і титанічну працю задля розвитку науки та рідної землі. З метою виявлення особливостей цього шляху, ми пропонуємо його розгляд протягом 4 періодів: 1) дореволюційного (1904-1917); 2) радянського у новаторські 20-і роки (1918-1930); 3) радянського у драматичні 30-і роки і період соціалістичного будівництва (1931-1940) та 4) у воєнні і післявоєнні роки (1941-1947). Як вчений-економіст і педагог вищої школи Костянтин Григорович сформувався ще в дореволюційний період, а за радянські роки виріс до рівня комплексного фахівця з питань розвитку і розміщення продуктивних сил України.

А. Біографо-бібліографічний нарис.

Костянтин Григорович Воблий народився 27(15) травня 1876 р. в смт Царичанка Кобеляцького повіту колишньої Полтавської губернії (нині в межах Дніпропетровської області) у сім'ї сільського священика. На першому році його життя помер батько і мати залишилася з п'ятьма дітьми без засобів до життя. Тому вона переселилася з ними в цій же Царичанці до батьківського дому, тобто до діда по матері – Петра Ващинського, який дожив до глибокої старості і мав великий вплив на виховання свого онука, бо був людиною поетичної душі, знавцем і збирачем народних переказів і вірувань, прикмет та говірок, шанував природу. При дідові Костя провів свої дитячі роки.

Після закінчення курсу навчання у місцевій народній школі Костянтин Григорович поступив до Полтавського духовного училища, де добре навчався і багато читав, мав особливий нахил до вивчення географії й математики. Під час навчання в Полтавський духовній семінарії він надавав перевагу математиці, історії, а пізніше філософії. І в духовному училищі, і в семінарії він виховувався разом зі своїми братами за державний кошт. Закінчивши в 1896 р. першим учнем семінарію, він у 20-річному віці був направлений за державний рахунок до Київської духовної академії, яку закінчив у 1900 р. Тут він головну увагу зосередив на вивченні іноземних мов, філософії, психології та історії. Однак схоластичний напрямок навчання в

академії його швидко розчарував, і він вирішив після її закінчення зі званням кандидата богослов'я поступити до університету. З цією метою він поїхав до Санкт-Петербурга з проханням про його зарахування до Київського університету, але тодішній міністр народної освіти відхилив його просьбу, і Костянтину Григоровичу залишалась єдина можливість – поступити до Юр'ївського (нині Тартуського) університету, куди допускалися навіть семінаристи.

Свою літературно-наукову діяльність Костянтин Григорович розпочав ще в духовній академії, вміщуючи спочатку невеликі замітки в "Українському слові". Він також перекладав з англійської мови статті теоретичного змісту в журналах "Вера и разум", "Вера и церковь", друкував статті про виховання (на основі оцінки поглядів Канта і Фіхте), проблеми ідеалізму, теїзму, марксизму і бернштейніанства. Будучи четвертокурсником академії, він опублікував у 1900 р. у харківському журналі "Вера и разум" переклад богословського твору – "Приготовление древнего мира к принятию христианства", за що отримав 200 крб. З цими грошми він поїхав навчатися на юридичний факультет Юр'ївського університету, де провчився лише один рік, посилено займаючись соціальними науками.

На другий курс Костянтин Григорович перевівся на юридичний факультет Варшавського університету, де одночасно знайшов роботу молодшого редактора у Варшавському статистичному комітеті. Тут під керівництвом проф. Г.Ф.Симоненка почав свої заняття, маючи можливість користуватися статистичною та архівною інформацією з економічної історії Польщі, що входила тоді до складу царської Росії. В університеті майбутній вчений виявив особливий інтерес до проблем економіки, розвитку і розміщення продуктивних сил, вивченню яких згодом він присвятив усе своє життя. Ще будучи третьокурсником, він за наукову працю "Заатлантическая эмиграция, ее причины и следствия (Опыт статистико-экономического исследования)" у 1903 р. був відзначений радою університету золотою медаллю; ця робота була опублікована у Варшаві в 1904 р. В цьому ж році К.Г.Воблий опублікував вище згаданий критичний огляд книги п. Туган-Барановського – "Очерки из новейшей истории политической экономии" в журналі "Народное хозяйство" [2, с.185 – 195].

К.Г. Воблий – студент-випускник
Варшавського університету 1904 р.

Закінчивши із золотою медаллю і науковим званням кандидата права в 1904 р. Варшавський університет, Костянтин Григорович був залишений у ньому для підготовки до професорського звання по кафедрі політичної економії і статистики. Поєднуючи працю в університеті з обов'язками молодшого редактора у Варшавському статистичному комітеті протягом 1904 – 1905 рр., він розгорнув активну дослідницько-видавничу діяльність, маючи можливість публікувати у "Трудах Варшавського статистического комитета" свої дослідження про відхід на заробітки, еміграційний рух, зарплату сільських робітників в Царстві Польським протягом 1890 – 1900 рр. У 1906 р. Воблий публікує велике дослідження "Развитие фабрично-заводской промышленности в 10 губерниях Царства Польского с 1876 по 1906 гг.", а в ряді журналів – про нове еміграційне законодавство, імміграцію до Північно – американських штатів, еміграцію в Росії, стан суспільної і промислової статистики в Австралії.

Навчально-педагогічну діяльність К.Г.Воблий розпочав вже в Київському університеті ім. св. Володимира спочатку професором-стипендіатом, а після складання в 1905/1906 навч. році усного іспиту на ступінь магістра політичної економії і отримання звання приват-доцента по кафедрі політичної економії і статистики (1907-1909 рр.) – в січні 1907 р. почав викладати тут політичну економію. Одночасно з університетським курсом він читав теорію політичної економії в Київському комерційному інституті, був одним з ініціаторів його створення (на базі Вищих комерційних курсів), статистику на Київських вищих жіночих курсах. У цьому ж 1907 р. опублікував брошуру про метод в історії політекономії, а в наступному році – посібник з курсу лекцій зі статистики, який з виправленнями і доповненнями видавався в 1909, 1912 і 1918 рр. У 1908 р. він був одним із засновників і дійсним членом Товариства економістів при Київському комерційному інституті. В цьому ж році був у відрядженні з науковою метою до Петербурга і Варшави. У 1909 р. у Відні й Лейпцигу була опублікована німецькою мовою стаття К.Г.Воблого про внесок у господарську історію Польщі та декілька рецензій на іноземні видання. Але найголовнішим було видання у 1909 р. в типографії Київського університету монографії – "Очерки по истории польской фабричной промышленности за 1764 – 1830 годы" обсягом 405 с.; на цій основі він захистив на однойменну тему в Київському університеті магістерську дисертацію з політичної економії. З того часу він був призначений на посаду професора Київського університету по кафедрі політекономії і статистики.

В 1910 р. проф. Воблий знаходився у зарубіжному відрядженні у Берліні, Мюнхені й Парижі з науковою метою, працював над матеріалами для написання докторської дисертації. В цьому ж році отримав звання ординарного професора. У жовтні 1910 р. по 1912 р. Костянтин Григорович був обраний деканом економічного відділу і членом бібліотечної комісії Київського комерційного інституту.

У 1911 р. в Києві проф. Воблий публікує чергову монографію – "Третья профессионально-промышленная перепись в Германии (Опыт аналитико-методологического исследования)" обсягом 528 с., на основі якої в квітні 1911 р. була успішно захищена докторська дисертація і йому був присвоєний ступінь доктора політичної економії і статистики та вчене звання ординарного професора Київського університету; на цій посаді він працював до 1920 р. В основу цієї монографії покладено матеріали проведених в 1882, 1895 і 1907 рр.

господарських переписів у Німеччині, інших європейських країнах, а також у США. Ці переписи дали змогу простежити еволюцію економічного розвитку Німеччини за 25 років, узагальнити методику їх проведення і техніку статистичних обчислень. На цій основі автор доводив, що "...дрібні підприємства не тільки не гинуть у боротьбі з великими в галузі сільського господарства, навпаки, кожний новий перепис констатує їх успіх". Пізніше цей висновок підтвердили інші економісти-аграрники, зокрема А.Чаянов. Ця праця відіграла певну роль у підготовці та проведенні 20-го Всеросійського перепису.

Одночасно з 1912 р. по 1917 р. Костянтин Григорович працював професором Київського комерційного інституту по кафедрі політичної економії, опублікував план створення соціального кабінету при музеї інституту, а з 1917 по 1919 рр. обіймав послідовно посади вченого секретаря Ради і виконуючого обов'язки ректора.

Серед праць цього періоду велику увагу наукової громадськості привернув вихід у 1915 р. великої монографії – "Основы экономии страхования", яка відіграла роль першого підручника з підготовки фахівців зі страхової справи в комерційних інститутах Росії. Книга була перевидана в Україні у 1919 і 1923 роках і отримала високу оцінку рецензентів. У 1925 р. вона вийшла друком у Петрограді, а у вигляді переробленої версії – у Москві (1993 і 1995 рр.).

За час роботи в обох вузах протягом 1912-1916 рр. Костянтин Григорович опублікував ряд статей про відхід на заробітки до Німеччини, русько-німецький торговий договір, рух товарних цін у Сполучених Штатах, конкурентів Росії на Персидському ринку, Туреччину як ринок збуту для російської промисловості, ріст товарних цін в Англії за час Першої світової війни. Одночасно поступово він переходить до української тематики. Такою першою "ластівкою" суспільно-географічного змісту була публікація в ж. "Хозяйство" за 1914 р. його праці – "Производительные силы Галиции" обсягом 29 с., перевиданої в Києві українською мовою в 1915 р. В ній подано широку статистико-економічну характеристику Галичини (Львівська, Івано-Франківська і Тернопільська області УРСР, Жешувське і значна частина Краківського воєводства Польщі). Докладно описано великі природні багатства краю, якими тогочасні умови не дозволяли трудящим користуватись. Тому злидні гнали галичан в пошуках роботи до європейських країн і за океан (лише за 1901 – 1912 рр. до США виїхало 180 тис. українців (русинів).

ДИПЛОМЪ.

Советъ Императорскаго Варшавскаго Университета сего объявляетъ, что Константинъ Григорьевичъ Воблай, прослушавъ свыше два семестра Юридическаго Факультета Императорскаго Юрьевскаго Университета, въ началѣ 1904 учебнаго года былъ переведенъ на основаніи Высочайшаго соизволенія изъ студента 2-го курса Юридическаго Факультета Императорскаго Варшавскаго Университета, гдѣ и прослушалъ въ теченіи 1903, 1904 и 1905 учебныхъ годовъ науки, преподаваемыхъ на послѣднихъ трехъ курсахъ названнаго Факультета, и на окончательныхъ экзаменахъ оказалъ слѣдующія познанія: въ *Энциклопедіи юридическаго и политическаго наукъ, Исторіи римскаго права, Исторіи русскаго права, Исторіи славянскихъ законодательствъ, Статистикѣ, Общественнаго права, Римскаго гражданского права, Политическаго экономіи, Гражданскаго права, Финансоваго права, Русскаго государственнаго права, Уголовнаго права, Политическаго права, Международнаго права, Уголовнаго судопроизводства и судопроизводства, Гражданскаго судопроизводства и судопроизводства, Торговаго права, Русскаго языка, Русской исторіи, Всеобщей исторіи, Исторіи древней и новой философіи, Педогогіи и логики, Психологіи языка и Словесной мѣттики—отличныя (5); въ Словесной педогогіи и психологіи—хорошія (4). Письменный его отзывъ оцѣненъ балломъ 5 (отлично).*

Въ бытность студентомъ 3-го курса г. Воблай представилъ конкурсное сочиненіе на тему: *„Современная западная эмиграція, ея причины и слѣствія“*, за которое Советомъ Императорскаго Варшавскаго Университета 5 іюня 1904 года награжденъ званіемъ медалью.

Посему оны, Воблай, признаны Юридическимъ Факультетомъ достойнымъ ученой степени Кандидата и, на основаніи п. 3 л. А § 48 и прил. къ § 95 Университетскаго Устава, утверждены въ этой степени Советомъ Университета 19 Іюня 1904 года. Въслѣдствіе сего, г. Воблаю предоставляются тѣ права и преимущества, закономъ Россійской Имперіи со степенью Кандидата соединеныя. Изъ удостовѣренія чего и данъ сей дипломъ отъ Совета Императорскаго Варшавскаго Университета, съ приложеніемъ Университетской печати. Г. Варшава, Ноября 19 дня, 1904 года.

Ректоръ Императорскаго Варшавскаго Университета,
Дѣйствительный Статскій Совѣтникъ П. Зарубинъ

Доцентъ Юридическаго Факультета,
Заслуженный профессоръ П. Зубовъ

СЕКРЕТАРЬ СОВѢТА *В. Кузнецовъ*

№ 6289

Примечаніе. Дипломъ, слѣдующій за дипломомъ внесенъ въ Варшавское Губернское Канцелярское подл. кн. № 29154

К.Г. Воблай. Диплом Варшавського університету 1904 р.

У буремному 1917 р. проф. Воблий видає дві об'ємні публікації з аграрного питання в Росії (думки і цифри) і земельного питання в програмах п'яти політичних партій.

Таким чином, протягом першого (дореволюційного) періоду життя і творчості Костянтин Григорович Воблий став одним з відомих професорів-економістів Російської імперії, українського походження, який одночасно глибоко вивчав просторові аспекти економічних і соціальних процесів. Разом з Туган-Барановським, М. Зібером, Л. Яснопольським, О. Русовим, Й. Пасхавером, Ю. Корчак-Чепурківським, М. Птухою та іншими були започатковані основи галузево-статистичного напрямку розвитку української економічної географії.

Другий період творчості проф. Воблого припав на початок радянської ери в Україні, на буремні й новаторські 20-і рр. ХХ ст., коли реально стали будуватися українська державність (УНР, УРСР), з 1921 р. запроваджуватися НЕП, здійснюватися політика українізації (коренізації), індустріалізації та бурхливого розвитку української науки, освіти та культури, а з 1928 р. почала виконуватися перша п'ятирічка. Вже у 1918 р. була утворена Українська АН, яка в 1921 р. стала Всеукраїнською АН (ВУАН). Не випадково історики називають ці роки "золотим віком" України під владою Рад.

17 травня 1919 р. професора Воблого К.Г. як відомого вченого-економіста і педагога вищої школи було обрано академіком УАН зі спеціальності "промисловість і торгівля". Відтоді з АН було практично пов'язане все подальше життя вченого. Водночас він продовжує педагогічну роботу в Київському інституті народного господарства та Київському державному університеті.

В цей час К.Г.Воблий приділяє особливо велику увагу вивченню основних галузей народного господарства України – промисловості, транспорту, сільського господарства та торгівлі. Кожну з цих галузей він розглядає в історичному аспекті, показує їх виникнення, розміщення, розвиток і взаємозв'язки. Результати цих досліджень лягли в основу посібника – "Экономическая география Украины", виданого в 1919 р. обсягом 173 с., який згодом після доопрацювання і доповнення перевидався українською мовою ще п'ять разів у 1922, 1925, 1927, 1929 і 1930 роках. Підручник для різних типів навчальних закладів у цілому містив вступ і сім розділів, доволі ґрунтовну характеристику розвитку і розміщення окремих галузей на-

родного господарства. У вступі дано авторське трактування суті економічної географії та її завдання, оцінку географічних умов господарського життя України, в тому числі значення економічного районування. У першому розділі книги наводяться дані про територію і кількісний склад та розміщення населення (людності). Багато уваги відводиться методам обробки статистичних матеріалів про населення та інші демографічні питання. Другий розділ висвітлює розвиток і географію сільського господарства (с.г. промислів). У третьому розділі розглядається гірничо, головним чином вугільна, залізородна і металургійна промисловість; в четвертому – висвітлюються галузі обробної промисловості – машинобудівна, харчова, легка, скляна, фарфоро-фаянсова та ін. У п'ятому розділі подано основні відомості про розвиток і розміщення транспорту, а шостий присвячений ґрунтовній характеристиці внутрішньої (за видами) та зовнішньої торгівлі. В останньому розділі зроблено спробу дати короткий історичний нарис розвитку народного господарства республіки в минулому. Давши загальну позитивну оцінку природному та економічному районуванню, автор не навів характеристик економічних районів. Книга була солідною заявкою на комплексний підхід до проблеми розвитку і розміщення продуктивних сил України.

Заради істини слід зазначити, що до Воблого, в 1911 р. В.В. Кістяківським був виданий "Учебник экономической географии", а в 1919 р. В. Садовський опублікував "Нарис економічної географії України", але про них та інших авторів підручників з економічної географії (О. Сухов, Я. Піляцький, Л.Синицький, С. Русова) в підручниках Воблого не згадується.

Не обходив Костянтин Григорович і громадсько-корисної роботи: з 1919 по 1921 рр. він був членом Тимчасового комітету із заснування Всенародної бібліотеки України (нині Центральна бібліотека України ім. В.І. Вернадського).

У 1921 р. академік Воблий стає членом III соціально-економічного відділу ВУАН, де зосереджувалася на той час основна економіко-географічна діяльність, очолює в ньому науково-дослідну кафедру економіки, торгівлі й промисловості, а у 1922 р. був одним із організаторів Товариства економістів у Києві, спочатку очолює в ньому кооперативну секцію, а протягом 1923-1927 рр. був головою президії.

В умовах запровадження НЕПу, наявності в Україні голоду (1921-1922 рр.) К.Г.Воблий у 1923 р. стає завідувачем економічно-статистичного відділу Біржового комітету Київської товарної біржі, яким керував по 1926 рік. Маючи відповідну статистичну інформацію, він за ці роки опублікував понад 30 статей про торгівлю України, України і Росії з Польщею різними товарами, українсько-польський торговий договір, транспорт, засоби регулювання торгівлі, торговий баланс України, проблеми розвитку і розміщення галузей сільського господарства та їх роль у зовнішній торгівлі тощо. В 1922 р. публікує у "Віснику цукрової промисловості" велику статтю про цукрову промисловість Польщі та її експортний та імпорнтний ринки. Приділяє увагу економіко-географічній характеристиці окремих районів України, висвітлює стан світового господарства. У 1924 р. публікує велику статтю про продуктивні сили України, її економічний стан, підземні і наземні багатства.

У грудні 1924 – січні 1925 рр. академік брав участь своєю доповіддю в роботі Всеукраїнського з'їзду з вивчення продуктивних сил України. З 1925 по 1930 рр. був керівником Семінару з вивчення продуктивних сил народного господарства України при ВУАН. У 1926 р. продовжував досліджувати окремі галузі народного господарства, зокрема текстильну промисловість, у 1927 р. – кооперативний крамообіг, біржову торгівлю.

Одночасно з 1919 по 1930 рр. він продовжував викладати на кафедрі політекономії і статистики промисловості та економіки страхування Київського інституту народного господарства. У 1927 – 1928 рр. він був призначений заступником керівника науково-дослідної кафедри кооперації Київського кооперативного інституту та керівником кафедри торговельної секції.

У ВУАН Костянтин Григорович у 1927-1930 рр. керував Комісією з вивчення народного господарства України, яка розробила перший варіант комплексного розв'язання проблем Великого Дніпра, підготувала науковий збірник "Становище сільського господарства степової України". У 1928-1939 рр. він був обраний віцепрезидентом і членом президії ВУАН.

Другий період творчої діяльності академіка увінчує публікація в Києві ґрунтовної багатотомної монографії – "Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості", над якою він працював протягом десятиліть, аналізуючи архівні, статистичні, літературні та інші документальні матеріали. У 1928 р. вийшло два

К.Г. Воблий з дружиною

випуски 1 тому обсягом понад 500 сторінок, в яких характеризувався стан цієї галузі перед розкріпаченням селян у 1861 р. В цьому ж році для широкої публіки вийшла його книга – "Опыт истории свеклосахарной промышленности СССР", т.1. В 1930 р. був виданий 2 том вище згаданої монографії обсягом 400 сторінок, яка охо-

плювала пореформений період до 1894/95 рр., у 1931 р. вийшов у світ перший випуск 3 тому обсягом 252 сторінки, що охоплював період напередодні першою світовою війни. На жаль, 4 і 5 томи, підготовлені в 30-40-х роках, не були опубліковані через заборону цензурою, їх рукописи донині зберігаються у фондах Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського. Саме виникнення і розвиток цукробурякової промисловості К.Г. Воблий аналітично і документально обґрунтовує як економічний вихід з тієї аграрної кризи, яка в той час охопила деякі райони країни. Великий інтерес становить критична оцінка автором літератури і першоджерел, на яких базується дослідження. Ця монографія є прикладом добросовісності в наукових дослідженнях. Паралельно у 1928 р. він обґрунтовує необхідність України мати свій текстильний центр.

На 1930 р. припало останнє (п'яте) перевидання його підручника "Економічна географія України". Безсумнівно, що другий період творчості академіка К.Г. Воблого був апогеєм його наукової діяльності, яка ще тоді була позбавлена політичного тиску.

В цілому третій період життя і творчості академіка Воблого був найскладнішим, хоча неоднаковим у різні роки. За інерцією на початку 30-х років він продовжує свої інтенсивні дослідження. Так, у 1932 р. він друкує у "Вістях ВУАН" статтю про Всеукраїнську планову конференцію в справі розміщення продуктивних сил України у другій п'ятирічці, а також доповідь, виголошену на сесії Ради ВУАН під назвою – "Проблема Великого Дніпра". Одночасно вчений бере активну участь у оргкомітеті зі скликання Всесоюзної конференції з проблеми Великого Дніпра при ВУАН, він також був учасником конференції з розміщення продуктивних сил у Харкові (7-12 травня 1932 р.). В 1933 р. видрукував у журналі "Господарство України" статтю – "Розміщення продуктивних сил у басейні Дніпра", в інших часописах – статті про принципи розміщення кондитерської промисловості, кукурудзяний цукор і перспективи його виробництва в Україні (1934 р.), про корисні копалини Полісся (1935 р.).

У той же час в Україні відбувалися складні й різні за змістом процеси: з одного боку, з 1929 р. розпочалися терор проти членів партії, інтелігенції і селянства, знищення української еліти, голодомор 1932-33 рр. та русифікація, а з другого – здійснювалися заходи другої п'ятирічки, спрямовані на подальшу індустріалізацію, урбанізацію, колективізацію сільського господарства та розвиток освіти.

Костянтин Григорович у 1933 р. був одним із організаторів кафедри економічної та соціальної географії у Київському національному університеті, а у 1936 р. створив відділ економічної географії в Інституті економіки, який він очолив. Надалі він зі своїми співробітниками у довоєнний період були провідними дослідниками природи і господарства України, результати досліджень яких були опубліковані в "Нарисах економічної географії" вже після війни і смерті вченого.

З 1934 по 1938 роки академік продовжує активно працювати у Комісії з вивчення продуктивних сил України, приділяє багато уваги широкому використанню природних ресурсів. Зокрема, ставить питання про використання кам'яних будівельних матеріалів, подільських лабрадоритів, українських самоцвітів. У 1936-1937 рр. з відомих політичних обставин він не тільки нічого не опублікував, а й змушений був тимчасово виїхати на "малу" Батьківщину. У 1939 р. очолив кафедру економічної географії у Київському державному університеті і керував нею по 1941 р., одночасно завідував сектором економічної географії Інституту економіки АН УРСР до 1942 р.

Весною 1939 р. у згадуваному секторі за дорученням Президії АН УРСР розгорнулась робота зі складання ґрунтового посібника з економічної географії УРСР. Для цього під керівництвом Воблого К.Г. було розроблено детальний проспект майбутньої книги. Після його розгляду кафедрами економічної географії вузів, працівниками Держплану УРСР та обласних планових комісій було удосконалено проспект за рахунок включення до його вступу основних показників розвитку народного господарства СРСР, економіко-географічного групування областей (основи економічного внутрі-республіканського районування), змін до плану опису природних умов і ресурсів. Характеристика західних областей мала увійти органічною частиною в усі розділи посібника. У березні 1940 р. сесія Інституту економіки АН УРСР докладно розглянула проспект і визнала за доцільне віддати перевагу принципу групування областей за економічними ознаками, залежно від рівня розвитку продуктивних сил: а) південно-східні області (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька і Луганська), б) південна група областей (Кіровоградська, Миколаївська і Одеська), в) північно-східні області (Полтавська, Сумська і Харківська), г) центральна група областей (Вінницька, Житомирська, Хмельницька, Київська і Чернігівська), д) західні

області (Волинська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська і Ровенська). До написання посібника (монографії) було залучено багато авторів, які працювали за єдиним проспектом. Це дало змогу за короткий час створити на належному науковому рівні двотомну працю загальним обсягом 50 друкованих аркушів. Книга була прийнята до друку в першій половині 1941 р. Проте видання її було припинено у зв'язку з початком Великої Вітчизняної війни. Крім цієї великої роботи, в 1940 р. Костянтином Григоровичем опубліковані економіко-географічні характеристики Литви, Латвії, Естонії та Буковини, а в 1941 р. – статті – "Схеми економічного районування України у дореволюційний період" та "Природні багатства України". Загалом працю зі складання капітального багатотомного посібника з економічної географії України, а також з питань розміщення найважливіших галузей народного господарства було визнано як досягнення бюро відділу суспільних наук АН УРСР [50, с. 27]. Як бачимо, протягом передвоєнних років Костянтин Григорович продовжував опрацьовувати наукові засади соціалістичного будівництва та займатися науково-викладацькою діяльністю в сфері лише економічної географії.

Під час Великої Вітчизняної війни (1941-1943 рр.) академік Воблий жив і працював у м. Уфа (Башкирська АРСР), куди було евакуйовано установи АН УРСР. З середини літа 1942 р. тут було відновлено роботу Інституту економіки з чотирма відділами, в тому числі економічної географії і статистики, які очолив Костянтин Григорович; одночасно він був призначений директором інституту – цю посаду він займав до 1947 р. У 1942 р. за ініціативою академіка Воблого була видана істориками книга – "Нарис історії України", до якої Костянтин Григорович написав розділ з оцінки природних багатств. У 1943 р. в Уфі була опублікована в скороченому вигляді колективна праця "Народне господарство Радянської України", в якій Костянтин Григорович був одним із авторів і редактором. Він також відредагував науковий збірник "Народне господарство Башкирської АРСР і завдання мобілізації її ресурсів", який підготували економісти. Колектив авторів під керівництвом К.Г.Воблого видав також збірник "м. Уфа в його минулому і сучасному". В 1943 р. Костянтин Григорович написав і видав книгу – "Организация труда научного работника", яка була узагальненням досвіду його понад 40-річної наукової діяльності. Вона донині є цінним порадищем, особливо для молодих науковців з

питань організації, техніки і методики наукових досліджень. Книга в 1947 і 1969 рр. була перевидана українською мовою, в 1948 і 1949 рр. – російською, а в 1951 р. – угорською. В цьому ж році ним були також опубліковані статті: "Київ – святиня и гордость советского народа", "Восстановим Донбасс", "Знову розквітне Полтава". За велику плідотворну діяльність у справі мобілізації природних багатств республіки для допомоги фронту та в галузі соціально-культурного будівництва Башкирії він був нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Башкирської АРСР, а також медаллю "За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр."

В 1944 р. разом з установами АН УРСР Костянтин Григорович повернувся з евакуації до м. Києва. Тут він публікує ряд значних робіт: "Київ – серце України", "Основні принципи складання посібника "Економічна географія УРСР", "Перспективи розміщення промисленности УСССР в послевоенный период" (доповідь у Москві), "З минулого АН Української РСР", а також праці про Закарпатську Україну та Кримську землю. Одночасно в 1944 – 1945 рр. К.Г.Воблий завідував кафедрою економічної географії Київського державного університету. За плідотворну наукову і педагогічну діяльність та у зв'язку із 25-річчям з дня заснування АН Української РСР К.Г. Воблому було присвоєно почесне звання Заслуженого діяча науки Української РСР і нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора за виховання висококваліфікованих кадрів наукових працівників.

У 1945 р. з-під пера вченого вийшли статті про багатства Радянської України, про вченого – економіста П.І. Ляценка, досвід праці великих вчених, великий російський народ, закликає молодь добре володіти усною і письмовою мовою. У 1945 р. за редакцією Воблого вийшла книга – "Економічна географія Радянської України", ч.1. Фізико-географічний огляд, до якої він підготував вступ і розділ 10 – Фізико-географічні зони і райони УРСР. У тому ж році він разом з академіком Л.М. Яснопольським і членом-кореспондентом П.О. Хромовим склали і видали книгу "Народне господарство України напередодні Вітчизняної війни", був редактором інших видань.

У 1946 р. Костянтин Григорович продовжував публікувати невеликі за обсягом статті: "Народне господарство України в четвертій п'ятирічці", "Про четвертий п'ятирічний план", брошуру "Від-

будова цукрової промисловості УРСР і шляхи її дальшого розвитку" обсягом 56 с., багато писав про окремі види корисних копалин в Україні та їх господарське використання. Під його керівництвом була також підготовлена серія економіко-географічних характеристик областей.

Протягом усієї плідної наукової і педагогічної діяльності за роки радянської влади К.Г. Воблий брав найактивнішу участь у роботі державних планових органів, зокрема як член Держплану УРСР, де за його ініціативою ставилися і розв'язувалися важливі народногосподарські проблеми. У 1946 р. у зв'язку з 70-річчям з дня народження Костянтина Григоровича за видатні наукові дослідження в галузі економічної географії, історії народного господарства та розвитку продуктивних сил Української РСР його нагороджено орденом Леніна.

Академік Воблий проводив велику громадсько-політичну та публіцистичну діяльність, виступаючи зі статтями у періодичній пресі.

12 вересня 1947 р. в Києві на 72 році життя смерть обірвала надзвичайно плідну і творчу працю академіка К.Г. Воблого, який усе своє життя віддав невтомному служінню науці, своєму народові. Його поховано на Лук'янівському кладовищі.

Вже після смерті у 1948 р. вийшла друком його праця – "Природа, економіка і населення м. Києва", а в 1949 р. – перший том колективної монографії "Нариси економічної географії Української Радянської Соціалістичної Республіки" обсягом 536 с. Він складається з двох частин: ч. 1 – Природні умови, ч. 2 – Населення, культура, основні галузі народного господарства і їх розміщення. Цей том було складено під керівництвом покійного академіка, який організував усю роботу і підготував його до друку. До ч. 1 він написав вступ, географічне положення, оцінку території і кордонів та фізико-географічні зони і райони УРСР.

Другий том цієї монографії вийшов у 1952 р. обсягом 567 с. і включив загальний нарис про народне господарство, адміністративно-територіальний поділ та детальну економіко-географічну характеристику Центральних, Південно-східних, Північно-східних, Південно-західних і Західних областей УРСР, включаючи окремі характеристики міст Києва, Сталіно, Дніпропетровська, Харкова, Одеси та Львова. Робота над 2 томом теж була розпочата К.Г. Воблим, однак її виконання було здійснено відділом розміщення продуктивних сил Інституту економіки АН УРСР за найбільшою учас-

тю І.А. Кугукала та Л.М. Корецького. Завершував керівництво цією роботою директор інституту О.М. Рум'янцев.

Такий великий обсяг виконаної різнопланової науково-дослідної, педагогічної, управлінської і громадсько-публіцистичної роботи є своєрідним рекордом, достойним книги Гіннеса і прикладом для наслідування нинішніми науковцями.

Б. Економіко-географічна оцінка наукового доробку вченого з позицій сьогодення.

Економіко-географічну діяльність одного з перших академіків України – К.Г. Воблого можна оцінити на основі таких висновків:

Костянтин Григорович першим серед відомих дореволюційних економістів України усвідомив науково-пізнавальний і конструктивно-виховний потенціал економіко-географічної науки: із 457 його публікацій понад 200 праць він присвятив економіко-географічним питанням, які ще в дореволюційний період заклали основи галузево-статистичного напрямку досліджень, а за радянські часи зробили його крупним спеціалістом з проблем розвитку і розміщення продуктивних сил України, стали міцним фундаментом для формування національної економіко-географічної школи, яка за змістом трансформувалась у 70-80-і рр. ХХ ст. у соціально-економічну, а на початку 90-х років, – у суспільну географію. Її традиційні, а також нові напрямки нині успішно розвиваються і опрацьовуються в наукових і вузівських центрах та установах.

На всіх посадах науковця АН України, професора київських вузів і управління в Держплані УРСР та Президії АН він поряд з економіко-статистичним та історичним підходами широко використовував географічний метод, був відомим знавцем природи та її ресурсів, свого народу та його господарства. Він ґрунтовно опрацьовував ряд важливих наукових і господарських проблем, написав підручники з політекономії, теоретичної і економічної статистики, економічної географії, економіки страхування. Вагомим доробком є його фундаментальні монографії з комплексного вивчення російсько-української цукробурякової та інших галузей обробної промисловості, глибоке опрацювання питань географії зовнішньої і внутрішньої торгівлі. За радянський період він вивчав комплексні територіальні проблеми окремих регіонів та Великого Дніпра, за-

клав основи економічного районування, забезпечив підготовку до видання двотомного монографічного дослідження – "Нариси економічної географії Української РСР" обсягом понад 50 др.арк., які були видані вже після його смерті. Ряд праць, виданих до революції та у 20-і рр. ХХ ст., повинні запрацювати тепер, в умовах становлення ринкових відносин, стати новими напрямками розвитку суспільної географії.

Запорукою успішної 44-річної наукової діяльності К.Г.Воблого були як природні здібності, які проявилися ще в процесі навчання, зокрема в галузях політекономічної теорії, філософії, економічної історії та вивчення іноземних мов. Велика працьовитість, освоєння ряду методів дослідження, зокрема теоретичної і економічної статистики, можливості одержання статистико-економічних та архівних матеріалів – все це послужило міцною базою для: а) формування ряду теоретико-методологічних положень і методичних підходів в економічній географії; б) розроблення конкретних аналітико-географічних питань, і в) постановки і опрацювання комплексних регіональних проблем розвитку і розміщення продуктивних сил України.

а). До теоретико-методологічних напрацювань автора слід віднести:

- визначення предмету вивчення економічної географії, яка вивчає сучасний стан окремих галузей господарського життя народу в їх географічному поширенні, його залежність від місцевого географічного оточення, зокрема природних, економічних і культурних умов. Відомо, що ця предметна сутність економічної географії базувалася на поглядах російського вченого В.Е. Дена, вона ще недостатньо синтезувала всі тогочасні погляди українських вчених – В.Кістяківського, А.Синявського, В.Садовського та інших авторів. Пізніше, в середині 20-х рр. ХХ, предмет вивчення економічної географії ним був доповнений необхідністю вивчення ще економічних районів, їх суті та взаємовідносин. Головне завдання цієї науки полягало в описі господарської діяльності українського народу з погляду її географічних умов [13, с. 3]. Об'єктом вивчення цієї науки вважалося господарство країни чи господарська діяльність населення;

- розроблення системи факторів (чинників) раціонального розміщення галузей промисловості – природно-географічного, сировинного, працересурсного, транспортного, енергетичного і споживчого (на прикладі розміщення харчової і текстильної галузей);

- започаткування вивчення процесів – демографічних (зокрема міграційних), економічних (ефективності розміщення виробництва, торговельних), а також соціальних (оплати праці, безробіття);

- узагальнення та обґрунтування концепції економічного районування, визначення суті економічного району. Економічний район він розумів як частину території країни, відмінну від решти певною сукупністю природних та господарських ознак. В його основу було покладено статистичний облік однорідних ознак, вплив центрів та інших факторів, тобто в окремий економічний район К.Г.Воблий рекомендував виділяти територію країни, що має всі дані для широкої виробничої діяльності [13, с.19]. Спочатку авторська концепція цієї проблеми включала особливості природно-географічного оточення, на основі якого в Україні він виділив 3 смуги: Полісся, Лісостеп з поділом на Правобережний (включаючи Полісся, яке не відіграло великої ролі в економіці) та Лівобережний райони, а Степ з поділом на гірничопромисловий і хліборобський райони [23, с.29]. Підкреслив, що проф. О.Фомін районував Україну за мірою торговельно-промислового обігу, а його схема трактувала Україну не як окремий народногосподарський механізм, а як невідокремну частину Європейської Росії [23, с.27]. Пізніше в основу процесу економічного районування К.Г.Воблим було покладено спільність географічного положення, своєрідність історичного процесу формування господарства, його спеціалізацію, внутрішні (міжобласні) економічні зв'язки й перспективи [59, с.8];

- створення досконалих методик дослідження міграцій, галузі промисловості, господарського району, країни та міста, а також складання посібників/підручників з економіко-географічних характеристик України. В окремій книзі було узагальнено організацію праці, методику і техніку наукового дослідження, яка була перевидана в Україні, Росії та Угорщині [43]; ця книжка донині використовується молодими фахівцями із суспільної географії. Сильною стороною методологічно-методичної бази, опрацьованої академіком, було теоретичне осмислення і практичне застосування статистичних методів як ефективного засобу виявлення тенденцій економічних процесів і явищ, а також аналізу їх територіальних відмінностей; все вище сказане послужило в майбутньому основою для формування і розвитку системно-структурного підходу у суспільній географії.

б). Основну частину наукових здобутків акад. К.Г.Воблого склали аналітичні (галузеві і частково міжгалузеві) дослідження, які за змістом відрізнялися у дореволюційний і радянський періоди його життя. У дореволюційні роки вони були багатограними за своїм економічним змістом, за економіко-географічним підходом виділялися три напрямки – демографічний, комерційно-географічний і економіко-географічний зарубіжних країн – всі вони включали вплив території на досліджувані процеси. Саме демографічні дослідження взагалі започаткували наукову діяльність майбутнього вченого й включали праці із заатлантичної та внутріросійської еміграції, її національної структури, причини – чинники (аграрне перенаселення, безробіття, близькість портів тощо). Підкреслювалися колонізаційні здібності українців-русинів, критикував державну організацію переселенського руху, позитивно оцінював переселення селян до міст, а також їх переміщення між різними землеробськими промислами.

Комерційно-географічні дослідження К. Воблого були найчисельнішими і охоплювали вивчення товарних ринків, ціни в зарубіжних країнах – Польщі, Росії, Великій Британії, Туреччині, Німеччині, Австрії, Персії, Японії, США, Канаді, Австралії і Новій Зеландії. Праці вченого на зарубіжну тематику не були чисто економіко-географічними, але в них досліджувалися територіальні аспекти господарської діяльності, вплив внутрішніх і зовнішніх чинників (вигідність положення, транспортні умови, мито, нові ринки збуту тощо). Серед цих праць слід виділити ґрунтовні дослідження польської фабрично-заводської (обробної) промисловості (спочатку текстильної, а потім інших галузей) [5,7], а також професійно-промислових переписів у Німеччині (зокрема третього у 1907 р.) та в інших країнах Західної Європи. При цьому він підкреслював роль великих міст у розміщенні виробництва. Ці ранні праці вченого, який володів чотирма іноземними мовами, характеризували широту його поглядів на міждержавні економічні (насамперед торговельні) та культурні зв'язки, які включали історичні, статистичні і просторові аспекти об'єктів дослідження. Ми підтримуємо думку проф. В.М. Юрківського про те, що К.Г. Воблого слід вважати одним із засновників економічної географії в Україні взагалі і економічної географії зарубіжних країн зокрема [59, с.21-23].

За радянський період аналітико-галузева проблематика в працях вченого залишалася провідною, але вже стосувалась переважно

України, мала більш комплексний характер і акцентувалась на питаннях раціонального розміщення. В центрі уваги вченого були галузі харчової промисловості (перш за все цукробурякової), за яку він відповідав у Держплані УРСР. Ставив питання про виробництво кукурудзяного цукру у відповідних комбінатах, які могли б стати важливою базою для розвитку молочно-м'ясного скотарства на основі використання побічних продуктів (олії, крохмалю, патоки), не забуваючи ролі кукурудзи у реконструкції сільського господарства степової та лісостепової зон. Використовуючи приклад Польщі, Костянтин Григорович обґрунтував необхідність розвитку в Україні свого текстильного центру. На основі вивчення можливостей сировинної бази пропонував розвивати промисловість будівельних матеріалів, лісопильну, млинарську, кондитерську і спиртову галузі. Здійснив районування усієї промисловості, виділивши 5 макрорайонів, обґрунтувавши їх спеціалізацію.

У цьому контексті унікальним у межах СРСР було 5-томне монографічне дослідження К. Воблим російсько-української цукробурякової промисловості, яке не втратило своєї актуальності до наших днів [29,34,35]. Цю галузь автор аналізував у нерозривному зв'язку з усією економікою України, на тлі різних історичних етапів її розвитку: в дореформений період 30-50-х рр. XIX ст., у пореформену добу (1861–1895 рр.) та перед першою світовою війною. У монографії детально проаналізовано складні процеси формування спеціалізації сільського господарства і переробної промисловості, землеволодіння та інших капіталів, сировинної бази, розміщення цукрових заводів, концентрації та організації виробництва цукру (наймана праця, діяльність власників цукрозаводів-синдикатів і монополій). Значне місце посідають питання історії торгівлі цукром, її стан, обсяги й географія. Охарактеризовано головні райони цукрової промисловості, їх динамічний розвиток і виникнення нових до початку XX ст. Загалом автором дана картина історичної ролі цукробурякового виробництва в розвитку продуктивних сил України та Росії у другій половині XIX ст. [59, с.7-8]. До питання відбудови, подальшого розвитку і нового розміщення виробництва цукру в Україні автор повертається і після другої світової війни [42]. Ідеї К. Воблого після Вітчизняної війни були використані для розширення виробництва цукрових буряків і цукру в нових районах (праці М.М. Паламарчука, В.Д. Слюсаря, М.Д. Пістуна, В.П. Нагірної, С.М. Малюка та інших дослідників).

У 20-х рр. ХХ ст. К. Воблий знову повертається до географії торгівлі як внутрішньої (викликані запровадженням НЕПу і посиленням товарно-грошових відносин та його посадою у 1923-1926 рр. керівника економіко-статистичного відділу Київської товарної біржі), так і зовнішньої, представленої торговими стосунками України з Польщею, менше – з іншими державами. Йшлося про розвиток кооперативної торгівлі на селі, стан споживчого ринку в Україні та її регіонах, оцінку торгового балансу і товарних ринків, можливості експорту. Але після 1930 р. публікації автора з цієї проблематики практично зникають через згортання товарно-грошових відносин і монополію держави з плановим розподілом виробленої продукції [59, с.19-20]. Трохи раніше у публікаціях К.Г.Воблого зникає і зарубіжна тематика із-за державної централізації зарубіжних зв'язків через Москву, яка зробила цю тематику в союзних республіках неактуальною. Така ситуація зумовила зосередження його наукових інтересів переважно на внутрішньореспубліканських проблемах, викликаних завданнями передвоєнних п'ятирічок.

в). До проблеми комплексного дослідження продуктивних сил України Костянтин Григорович підійшов ще до революції, опублікувавши в 1914 р. працю – "Производительные силы Галиции", яка наступного року була перевидана українською мовою. В ній було подано широку статистико-економічну характеристику Галичини, яка тоді перебувала під владою Австро-Угорської імперії, зокрема її природних ресурсів, стану господарства, в тому числі аграрного перенаселення, яке зумовило еміграцію галичан до Німеччини, Румунії та за океан. Навіть нині ця праця може бути використана при вивченні господарського минулого українських земель [59, с. 15].

Важливою узагальнюючою працею проф. Воблого було видання у 1919 р. навчального посібника для закладів загальної і професійної освіти – "Экономическая география Украины", який потім п'ять разів перевидавався вже українською мовою і доповнювався. Порівняльний аналіз змісту всіх випусків посібника засвідчує, з одного боку, ґрунтовний і досить системний виклад предметної сутності і завдань економічної географії, впливу території (оцінка загальних географічних умов, природо-економічного районування) та людності на географію основних галузей господарства у 20-30-х рр. ХХ ст. Оригінальними були розділи про статистичний метод і досить складну структуру внутрішньої торгівлі (шість видів), поряд з географією сільсь-

кого господарства, гірничодобувною і обробною промисловістю, транспортом. Оцінюючи перший випуск посібника, М.М. Баранський одночасно відзначав, що "книга зроблена з повним і глибоким знанням фактичного матеріалу і дуже добре викладена, так що дає достатньо цілісну і повну уяву про економічне життя на Україні у дореволюційні роки" [52, с.373]. В останньому випуску книги у 1930 р. вже було враховано стан і розміщення господарства на початку першої п'ятирічки, однак розділів із загальної характеристики господарства України та висвітлення її економічних районів ще не було. З другого боку, зміст посібника дає змогу використати позитивні риси з досвіду К. Воблого при підготовці сучасних посібників з економічної географії України.

У роки довоєнних п'ятирічок темпи розвитку і реконструкції народного господарства України зумовили аналіз нового розміщення виробництва, викликали потребу в поглибленні спеціалізації районів країни. В ці роки К. Воблий вивчає природно-ресурсний потенціал України, проводить комплексне дослідження проблем Великого Дніпра: розкриває комплексоформуючу роль ріки, вивчає в її басейні Верхньо-, Середньо- і Нижньодніпровські комплекси продуктивних сил, приділяє увагу Півдню України у зв'язку з будівництвом Дніпрогесу. Під керівництвом і за участю акад. К.Г.Воблого в 1939-1941 рр. на основі удосконаленої методології була обґрунтована і реалізована у відомій 2-томній комплексній монографії – "Нариси економічної географії Української РСР" схема п'яти економічних районів України – Центрального, Південно-Східного, Північно-Східного, Південно-Західного і Західного, які відобразили територіальну структуру народного господарства України напередодні Вітчизняної війни. Подальше вивчення і обґрунтування соціально-економічних районів України проводили Л. Корецький, І. Кугукало, О. Діброва, Ф. Заставний, В. Поповкін, О. Шаблій та інші автори. На цій основі нині сформована концепція суспільно-географічного макрорайонування (М. Пістун, Н. і К. Мезенцеви, автори ряду вузівських і шкільних підручників).

Враховуючи подальший розвиток продуктивних сил, їх територіальну диференціацію, потужний розвиток міст у 50-90-х рр. ХХ ст., їх зв'язки з прилягаючою територією, нині з урахуванням схеми акад. К. Воблого обґрунтовано дев'ять макросоціально-економічних (суспільно-географічних) районів, які використовуються переважно у викладацькій діяльності.

До економіко-географічного доробку акад. Воблого слід додати яскраві описи міст Києва і Полтави, Закарпаття, Криму і Буковини, республік Прибалтики та інших регіонів.

Таким чином, все вище сказане свідчить, що в особі Костянтина Григоровича Воблого суспільна географія має свого фундатора-науковця й педагога, унікальний приклад добросовісного служіння науці і своєму народові. Я, як недавній багаторічний завідувач кафедри економічної і соціальної географії Київського національного університету ім. Тараса Шевченка і нинішній науковий співробітник Інституту географії НАНУ, вважав своїм фаховим і моральним обов'язком узагальнити економіко-географічну діяльність цього великого українського вченого-академіка і патріота.

Хронологічний список головних наукових праць академіка К.Г. Воблого, які мають економіко-географічне значення:

1. Заатлантическая эмиграция, ее причины и следствия. (Опыт статистико-экономического исследования). – Варшавские университетские известия, 1904. III – 195с. 2. Критический разбор книги г. Туган-Барановского "Очерки из новейшей истории политической экономии" // Журнал "Народное хозяйство", 1904 г., №1. 3. Заработная плата сельских рабочих из губ. Царства Польского в десятилетие с 1890-1900 гг. // Труды Варшавского статистического комитета. – 1904. – Вып. XX. – с. 1-70. 4. К вопросу об эмиграции в России // Вестник финансов, промышленности и торговли. 1906. – т.3. – №34. – с. 262-264. 5. Развитие фабрично-заводской промышленности в 10 губерниях Царства Польского с 1876 по 1906 г. // Труды Варшавского статистического комитета. – 1906. – Вып.29. – с. 59-103. 6. Эмиграционное движение в Царстве Польском // Вестник Европы, 1907 г. – т.2, – №3. – с. 399-412. 7. Очерки по истории польской фабричной промышленности. – Киев: Тип. Киев. ун-та, 1909. – т.1 (1764 –1830 г.) – 405с. 8. Третья профессионально-промышленная перепись в Германии (Опыт аналитико-методологического исследования). – К., 1911. – т.1. – 528с. 9. Отход на заработки в Германию и Русско-германский торговый договор // Труды Юго-Западного отделения Российской экспорт-

ной палаты. – Киев. – 1906. – Вып.9; 1914. – Вып.11. – 16с. 10. Производительные силы Галиции – К., 1915. – 29с. 11. К аграрному вопросу в России (Мысли и цифры). – К., 1917. – 31с. 12. Экономическая география Украины: Учебник для учащихся в средней школе и для всех интересующихся изучением экономической жизни на Украине. – Киев, 1919. – 173с. 13. Экономічна географія України. Підручник для шкіл та самоосвіти. – К.: "Сільський господар", 1922. – 166с., 26 вкл. л., карт. 14. Польша как экспортный и импортный рынок для Украины // Экономический бюллетень Киевской конторы Укрвнешторга. – 1922. – №16-17. – с. 10-13. 15. Штойко П. Степан Рудницький (1877-1937). Життєписно-бібліографічний нарис. – Львів, 1997 16. Торговля на Киевщине // Местное хозяйство, 1923. – №3(21). – с. 87-117. 17. Торговый баланс Украины // Торг.-пром. газета. – 1923, 30 августа. 18. Торговля Правобережной Украины с Польшей (1903-1913 гг.) // Киевская контрактная ярмарка 1923 года. – К., 1923. – с. 50-64. 19. Польский текстильный рынок (1903-1913 гг.) // Записки соц.-экон. відділу УАН. – 1923. – т.1. 20. Торговые взаимоотношения России и Украины с Польшей // Вестник промышленности, торговли и транспорта. – 1923. – №4. 21. Проблемы овцеводства на Украине // Промышленность и торговля Украины, 1923. 28.06. 22. Производительные силы Украины // Научные записки Киев. ин-та нар. хоз-ва. Техника, экономика и право. – 1924. – №4-5. – с. 126-149. 23. Економічний стан України, її багатства підземні і наземні // Вся Україна в адресах на 1925 р. Календар-справочник, – К., 1924. – с. 117-134. 24. Продукційні сили України в суспільній економіці // Бюлетень організаційного комітету з'їзду у справі дослідження продукційних сил та народного господарства України. – 1925. №7. – с. 16. 25. Економічна географія України. Вид. 2-е. – К.: Держвидав України, 1925. – 259с. 26. Текстильна промисловість на Київщині // Господарство Київщини. – т.2, ч.1. Промисловість та транспорт. – К., 1926. – с. 168-181. 27. Кооперативний крамообіг України (1923/24–1926/27 рр.) // Праці наук.-досл. кафедри кооперації Київ. кооперативного ін-ту. – 1927. – №1 28. Економічна географія України. Вид. 3-е, перероблене. – К.: "Горно", 1927. – 239с 31 мал, 1 вкл. арк. 29. Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості. – К., 1928. – т.1. – Вип.1. – 248с.; т.1. – Вип.2. – 254с. 30. Опыт истории свеклоса-

харной промисловості СРСР. М. – К. – т.1, 1928. – 412с. 31. Україна повинна мати свій текстильний центр // Український економіст, – К., 1928. – №9. – 22 січня 32. Економічна географія УРСР. Підручник для профшкіл. Вид. 4-е перероблене. – 1929. – 242с., іл.1 вкл. 33. Економічна географія УСРР. Підручник для трудшкіл. – К.: Держвидав України, 1930. – 228с., карта. 34. Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості. – К., 1930. – т.2 (1861/62-1894/95). – 400с., 2 к. 35. Нариси з історії російсько-української цукробурякової промисловості. – К., 1931. – т.3 – Вип.1. – 252с. 36. Всеукраїнська планова конференція в справі розміщення продуктивних сил України у другій п'ятирічці // Вісті ВУАН, 1932. – №3. – с. 1-9. 37. Проблема Велико-го Дніпра. Доповідь на сесії Ради ВУАН 8-9.06.1932 р. // Вісті ВУАН, 1932. – №4. – с. 57-66. 38. Розміщення продукційних сил у басейні Дніпра // Господарство України, 1933. – №5-6. – с. 54-68. 39. Корисні копалини Полісся УРСР // Науково-техн. вісник, 1935. – №3. – с. 1-9. 40. Київ – серце України. Київ-Львів. Укрдержвидав, 1944. – 32с. 41. Економічна географія Рад. України. ч.1. – К., 1945 (Фізико-географічний огляд). – 119с. 42. Відбудова цукрової промисловості УРСР і шляхи її дальшого розвитку. – К.: Укрполітвидав, 1946. – 56с. 43. Організація роботи наукового працівника (методика і техніка). – К., Видавництво АН УРСР, 1947. – 152с. 44. Нариси економічної географії Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К., 1949. – т.1, ч.1, 2. 45. Нариси економічної географії Української Радянської Соціалістичної Республіки. – К., 1952. – т. 2.

Список використаних опублікованих джерел про академіка К.Г. Воблого:

46. Павловский И.Ф. Воблый Константин Григорьевич // Краткий библиографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. – Полтава, 1912. – с. 36-39. 47. Новый энциклопедический словарь, т.11. 1913, столб. 41. 48. Ленін В.І. Капіталістичний лад сучасного землеробства. Твори. т.16. – Вид. 4. 49. БСЭ, т.11, 1930. – с. 811. 50. Славін Л.М. П'ять років роботи бюро відділу суспільних наук АН УРСР (1939-1941 рр.) // Вісті АН УРСР. – К., 1945. – №2-3. 51. Перетятко Р.Є. К.Г. Воблий // Видатні вітчизняні географи, мандрівники і мореплавці, 1953. – Вип.2. – с. 155-157. 52. Баранский Н.Н. Исторический обзор учебников географии (1876-1934). – М., Географиз, 1954. – с. 372-373. 53. УРЕ, т.2, 1960. – с. 519-520. 54. Історія АН УРСР. Кн.2. – К., 1967. – с. 218-219. 55. Костянтин Григорович Воблий. Вступна стаття Д.Ф. Вірника та І.А. Кугукала // Бібліографія вчених Укр. РСР. – К.: Наукова думка, 1968. 56. Костянтин Григорович Воблий. Бібліографія. Складена О.С. Ровнер // Бібліографія вчених Укр. РСР. – К.: Наукова думка, 1968. – с. 20-55. 57. Минц Л. Воблый Константин Григорьевич // БСЭ, т.5, 3-е изд, 1971. – с. 496. 58. Пяртли К.П. Константин Григорьевич Воблый (1876-1947) // Экономическая и социальная география в СССР: История и современное развитие: Книга для учителя / Сост. Т.Е. Губанова. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1987. 59. До 120-річчя від дня народження академіка К.Г. Воблого. Матеріали Всеукр. наук. конференції 28-29 травня 1996 // Вісник Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка. Географія. – Київ: РВЦ "Київ. ун-т", 1998.

Додаток 1.

Тематика можливих дисертаційних досліджень в контексті спеціальності 11.00.13 – історія географії, включаючи питання історичної географії.

1. Економіко-географічний аспект цукробурякової промисловості України з урахуванням праць К.Г. Воблого.
2. Суспільно-географічні ідеї в діяльності ВУАН (1921-1932 рр.).
3. Теоретико-методологічні засади розвитку економічної географії в Україні у 40-60-х рр. ХХ ст.
4. Розвиток суспільно-географічної думки в Україні у 70-90-х рр. ХХ ст.
5. Суспільно-географічна вивченість території Гетьманщини у ХVІІ-ХVІІІ ст.
6. Питання суспільно-географічного розвитку Слобожанщини у ХVІІІ-ХІХ ст.
7. Питання суспільно-географічного розвитку в працях земських статистиків України у ХІХ ст.
8. Питання заселення і господарського розвитку території Півдня України у ХVІІІ-ХІХ ст.
9. Суспільно-географічні проблеми Правобережної України у ХVІ-ХVІІ ст.
10. Донецький край: питання заселення і господарського розвитку в ХVІІІ-ХІХ ст.
11. Комплексна суспільно-географічна характеристика Галичини у ХІХ-ХХ ст.
12. Суспільно-географічні питання розвитку Волині у ХІХ-ХХ ст.
13. Територіальний розвиток м. Києва у ХVІІ-ХХ ст.: причини і наслідки.